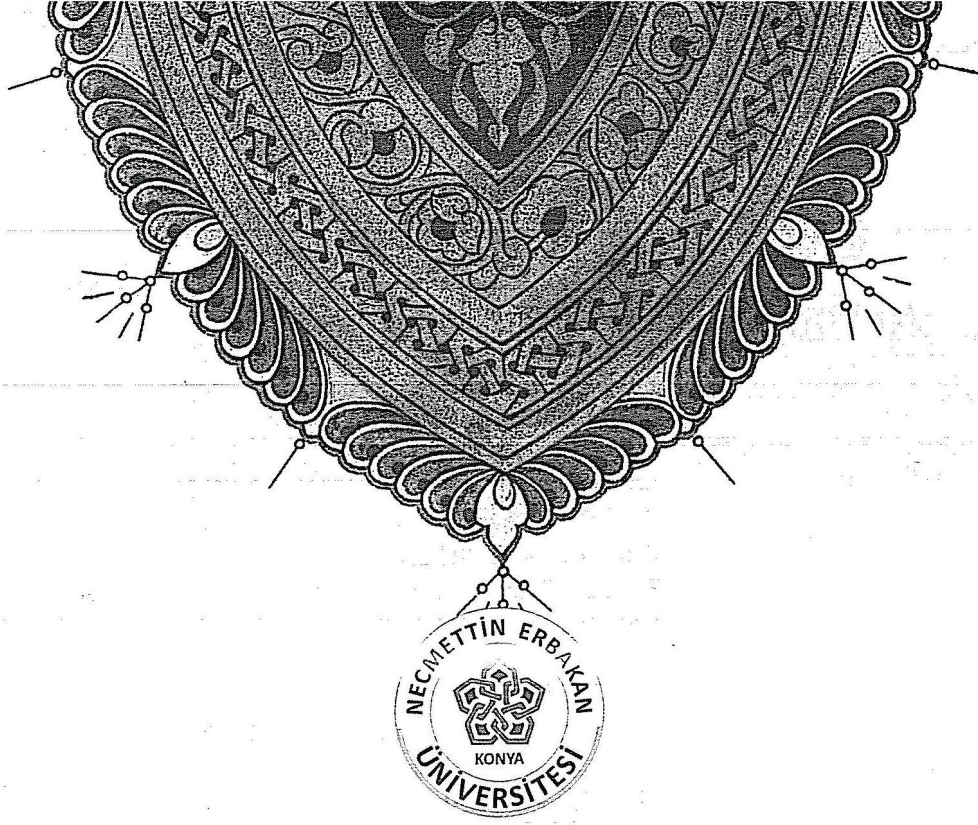

Şehir ve Alimleri

Necmettin Erbakan Üniversitesi
Kültür Yayınları: 26

Şehir ve Alimleri Sempozyumu Kitabı
11-12 Kasım 2016

Yayın Yönetmeni

Prof. Dr. Muzaffer ŞEKER

Editörler

Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ

Prof. Dr. Hayri ERTEN

Prof. Dr. Fikret KARAPINAR

Yrd. Doç. Dr. Ali DADAN

Yrd. Doç. Dr. Ömer Faruk ERDEM

Arş. Gör. Fatma Şeyma BOYDAK

Arş. Gör. Ahmet Mekin KANDEMİR

Grafik & Tasarım

Büşra UYAR

Merve ACAR BÜLBÜL

Muhammed Sami PAÇURLU

Mustafa ALTINTEPE

Baskı - Cilt

Güler Ofset Fevziçakmak Mah. 10447 Sok. No:12
Karatay/KONYA

ISBN

978-605-4988-27-3

Tüm Hakları Saklıdır /All Rights Reserved

**Kitapta yazılı olan hertürlü bilginin ve yorumun sorumluluğu yazarların kendilerine aittir.*

Ön kapaktaki çalışma Konya'daki Selçuklu-Osmanlı Mimari Eserleri ve Bezemeleri Kitabının 26 sayfasından alınmıştır. Açıklaması: 1323 yılında Konya'da yazılmış bir Mesnevi'deki Selçuklu tezhibi A. Süheyl Ünver'in çalışmasını yeniden çalışan Şeyda Mehmetoğlu'na aittir.

** Arka kapaktaki çalışma Konya'daki Selçuklu-Osmanlı Mimari Eserleri ve Bezemeleri Kitabının 23 sayfasından alınmıştır. Açıklaması: Münhani desenli şemse. (Kur'an-ı Kerim, Yusuğa-Kütüphanesi, no: 6626) Çalışan: Fisun Türkeli'ye aittir.*

Aralık 2017

**Bu çalışmanın tasarım ve baskısı Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlığı tarafından yaptırılmıştır.*

MUHAMMED KUDSÎ EL-BOZKIRÎ (MEMİŞ EFENDİ)

Yrd. Doç. Dr. İsmail BİLGİLİ¹

Memiş Efendi, 19. asırda Konya'nın Bozkır'ında 1784-1852 yılları arasında yaşamış Osmanlı âlimlerindendir. Memiş Efendi, ilmi icazet yani diploma ile birlikte, Nakşbendî ekolünün önemli simalarından Mevlanâ Halidî Bağdadî'den doğrudan tasavvuf icazeti almış Nakşî-Halidî mürşit ve halifelerindendir.

Memiş Efendi, Ebu Said Hadimi'nin eğitim-öğretim metodunu Konya'nın Karacahisar, Hacaköy (Üç Pınar) ve Çavuş kasabalarında kurduğu medreselerle devam ettiren önemli bir karakterdir. Memiş Efendi eğitiminde ilim ile irfanı birlikte yürütmeyi ilke edinen, talebesine hem ilmi bilgiyi hem de bunu salih amele dönüştüren kâmil ahlakı kazandırmayı hedefleyen bir şahsiyettir.

Memiş Efendi, ilmi topluma sevdirecek taliplerinin artmasına vesile olan, evlatları ve yetiştirdiği âlimlerle ilim merkezleri oluşturan, Anadolu'nun dört bir yanına bir dalga gibi ilim ve ahlakın yayılmasına öncülük eden, üstün karakterli mürşit ve müderristir.

Memiş Efendi, tasavvufi ahlak eğitiminde Nakşî-Halidî öğretisinin Konya merkezli Anadolu topraklarında yayılmasına öncülük eden ve hatta bu öğretinin idareci ve halk nezdinde kabul görmesine neden olan önemli âlimlerdendir.

Memiş Efendi, İslam'ın insanların gönüllerinde ve toplumsal hayatlarında yer etmesi amacıyla geçim endişesi duymadan ömrünü ilme ve amele adayan, yeri geldiğinde de bu uğurda hicretten asla çekinmeyen Peygamber varisi cesur bir şahsiyettir.

Memiş Efendi, kendini İslam'a vakfeden bir "vakıf insan"dır. Memiş Efendi, ilim ve irfan sahasında kurduğu müesseseler ve

¹ Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. Tel: 0 506 234 68 96 e-mail: bilgiliismail@hotmail.com

yetiştirdiği nice talebe ile etkisini günümüzde halen hissettiren örnek bir kişiliktir.

A) MEMİŞ EFENDİ'NİN NESEBİ

Memiş Efendi'nin hayatı ve nesebi hakkındaki bilgilerin çoğunu, büyük oğlu Bahaeddin Efendi'nin "*Şemsu's-Şumûs*" adlı eserin "Memiş Efendi'nin Hayatı ve Menkıbeleri" bölümünde yazdıklarından edinmekteyiz. Memiş Efendi'nin oğlu Hasan Kudsi'nin kızı Sekine hanımın o dönemin hafızasını aktaran Osmanlı Türkçesi ve kendi el yazısı ile tuttuğu "*Müşâhedât ve Havâtır-ı İlmiye*" adını verdiği defter de bilgi kaynaklarımız arasında yer almaktadır.

Memiş Efendi'nin hayatı hakkında merhum Mehmet Eminoglu hocanın yazdığı Tarihçe ile İlknur Candan'ın Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi lisans tezi olarak hazırladığı çalışma da bilgi kaynaklarındandır. Memiş Efendinin ahfadından görüştüğümüz kişilerden elde ettiğimiz bilgi ve belgeler ile Osmanlı Arşiv belgelerinden de bazı bilgileri edinmekteyiz.

Memiş Efendinin nesebi, 13. yüzyılda Horasan'dan Anadolu'ya göç eden Molla Said Horasanî'ye² oradan da Hz. Peygamber (s.a.v)'e dayanmaktadır.³ Memiş Efendi'nin dedeleri Molla Said Horasanî, birbirlerine hısım ve akraba on yedi büyük aile olarak Selçuklu Devleti hükümdarı Melikşah'ın oğlu Sultan Sencer (ö. 1157) tarafından 12. asırda, halkın İslamlaşma sürecini artırmak amacıyla Anadolu'ya gönderilmişti.⁴

Molla Said Horasani beraberindekilerle, Konya'nın güneybatı ölü "*Aksinne*" denilen yere bir süreliğine ikamet etti. Konya Selçuklu Sultanı, Molla Said Horasani'yi yeğenlerinden Havva Sultan'la evlendirdi. Selçuklu Sultanı, Molla Said Horasani'yi, amcası Halil Efendiyi ve amcasının oğlu Mustafa Efendi'yi bugün Aliçerçi ve Karacahisar adı verilen "*Göllü*" topraklarına yerleştirdi.⁵

MEMİŞ EFENDİ'NİN DOĞUMU

Memiş Efendi de bu topraklarda yani Konya Bozkır ilçesi

² Fevzi Uçan, Şeyh Muhammed Kudsi (Memiş) Efendinin Kökeni/Soyağacı, Tarihsiz el yazısı notlarından oluşmaktadır.

³ Ahmed Ziya Efendi, Kaside-i Ziyaiyye, Tercüme: İlhan Armutçuoğlu, Önsöz: Tahir Büyükkörükçü, Erkam Neşriyat, 3.

⁴ Fevzi Uçan'ın hazırladığı "Soyağacı"nda, Molla Sait Horasanî ve yakınları, Sultan Sencer tarafından Moğol saldırı ve kıyımlarından kurtulmaları amacıyla ivedilikle yurdu terk etmeleri istenmiştir.

⁵ Fevzi Uçan, Şeyh Muhammed Kudsi (Memiş) Efendinin Kökeni/Soyağacı.

Aliçerçi Köyü'nde 1784 yılında dünyaya geldi. Asıl adı Muhammed/ Mehmet'tir. Babasının adı Mustafa, annesinin adı da Halime'dir.⁶ İsmi, bölge halkı arasında Muhammed isminin tasğir edilmiş haliyle kullanımı olan "Memiş" diye bilindi.⁷

Memiş Efendi'nin İsa ve Ali isminde iki kardeşi vardı. İsa Efendi sonradan Seydişehir yolu üzerindeki Çavuş kasabasına yerleşti.⁸

MEMİŞ EFENDİ'NİN EĞİTİMİ VE HOCALARI

Memiş Efendi'nin hocalarını, Bahaeddin Efendi'nin "*İkazü'n-Naimîn*" adlı eseriyle Ziya Efendi'nin Hasan Kudsi Efendi'den aldığı ve Ali Rıza Kudsi ile Abdullah Tanrıkulu'na verdiği icazetlerden öğrenmekteyiz. Memiş Efendi'nin tespit edebildiğimiz hocaları şunlardır:

1. Hadim Müftüsü Seyyid Ahmed el-Hadimi,
2. İbrahim el-Bozkırî el-Karacahisârî,
3. Muhammed b. İbrahim el-Bozkırî el-Karacahisârî,⁹
4. Alanyalı Muhammed Şükrü Burhanzade,¹⁰
5. İsmail bin Halil ibn İsmail et-Tarhalavî,
6. Ödemişli Hasan Kudsi Efendi,
7. Mevlâna Halidî Bağdadî.

Ailesi tarafından ilim tahsil etmek amacıyla küçük yaşta Karacahisar'a gönderilen Memiş Efendi, ilk eğitim ve öğretimini dönemin önde gelen alimlerinden Ebu Said Muhammed el-Hadimî'nin öğrencilerinden Seyyid Ahmed Hadimî ve İbrahim Karacahisarî'den aldı.

Memiş Efendi, Karacahisar'dan sonra ilmi tahsilini tamamlamak amacıyla önce Alanya'ya sonra Kayseri'ye daha sonra da İstanbul ve *Rumeli*'ye gitti.

MEMİŞ EFENDİ'NİN EVLİLİĞİ

Memiş Efendi ilim tahsilini tamamladıktan sonra Karacahisar'a

6 Muhammed Bahâuddin, *Şemsü's-Şümûs* (Güneşler Güneşi), Mütercim: Hüseyin Fevzi Paşa; Sadeleştiren: Ali Fikri Yavuz, Mahmud Parlar, 98-104.

7 Mahmud Sural, 50 Yıl Önceden Bu Yana Her Yönüyle Konya, Yeni Konya, 10 Eylül, 1975.

8 Muhammed Bahâuddin, s. 98-104.

9 Muhammed Bahâuddin, s. 100.

10 Ahmed Ziya Efendi'nin Ali Rıza Kudsi'ye verdiği icazet Koyunoğlu Kütüphanesi NO: 37 023.

döndü. Aliçerçili Samet Hoca'nın kızı Havva hanımla evlenerek Karacahisar'a yerleşti ve medresede müderris oldu. Memiş Efendi, farklı zamanlarda dört hanımla evli kaldı.

1. Havva Hanım: Aliçerçili Samet Hoca'nın kızıdır. Mezarı Hocaköy kabristanındadır.

2. Emine (Emiş) Hanım: Bozkırlı şeyhin kızıdır.

3. Gümüş Kadın: Hocaköylü Halim Efendi'nin kızıdır. Mezarı Hocaköy kabristanındadır.

4. Emine Hanım: Memiş Efendi'nin hocası Ödemişli Hasan Kudsi Efendinin vefatı üzerine dul kalan eşi Emine hanımla hocasının da vasiyeti üzerine evlendiği hanımıdır. Hasan Kudsi adında bir oğlu dünyaya geldi. Emine hanım, Konya'da vefat etti. Mezarı, Hacı Fettah kabristanındadır.

MEMİŞ EFENDİ'NİN ERKEK ÇOCUKLARI

Memiş Efendi'nin yedi erkek çocuğu dünyaya geldi.

1. Muhammed Bahaeddin Efendi (ö. 1906): Konya'nın Bozkır ilçesi Karacahisar karyesinde 1247/1831-2 tarihinde Memiş Efendi'nin ilk oğlu olarak doğdu. Bahaeddin Efendi, nüfusta da kayıtlı olduğu gibi buğday tenli, ela gözlü ve orta boylu biriydi.

Babasından ve zamanın önde gelen âlimlerinden ilim tahsil etti. Babası ile birlikte Karacahisar'dan Hocaköy'e hicret etti. Babasının 1852 tarihinde vefatından sonra 1862 tarihine kadar Hocaköy'de babasının medresesinde öğrenci okuttu.

1279/1862 yılında biraz da mecburiyetten Konya'ya hicret etti. Konya Valilerinden Ebu Bekir Sami Paşa tarafından 1845 yılında yaptırılan Bekir Sami Paşa/Paşa Dairesi Medresesi'nde Himmet Efendinin vefatından sonra 1862'de müderrislik ve Nakşbendi Tarikatı Halidiye kolunun postnişin/şeyhi oldu. Buradaki görevi vefat ettiği 1906 yılına kadar 44 yıl devam etti. Aynı dönemde İplikçi Camii imamlığını da yaptı.

Bahaeddin Efendi, Memiş Efendi'nin ilk şeyhi Ödemişli Hasan Kudsi Efendi'nin kızı Ayşe hanımla evlendi. Bu evliliğinden Zeynelabidin, Rifat ve Ahmed Ziya isminde üç oğlu dünyaya geldi.

Bahaeddin Efendi'nin çocukları, anne ve baba tarafından şeyh torunları oldukları için "Şeyhzade" olarak bilindi. Çocukları,

babalarının müderris olduğu Paşa Dairesi Medresesini 1909 yılında yeniden inşa ederek “Konya Islah-ı Medaris-i İslamiye” medresesini kurdular.

İbrahim Hakkı Konyalı'nın “Konya İslam Üniversitesi” diye isimlendirdiği Islah-ı Medaris, Osmanlı devletinin son dönemlerinde kaliteli din adamı yetiştirme amacıyla modern bir anlayışla kurulan medresedir.

İbrahim Hakkı Konyalı bu üç kardeşi şöyle vassfeder.

“Bu üç kardeş İslam'ın arzuladığı çapta yetişen madde ve mana ilimlerini kendilerinde toplayan büyük adamlardır. Dejenereleşen ve memleketi çöktüren eski medreselerin ıslahı için çalışmışlardır. Nihayetinde 1909 yılında Konya'da kurdukları Islâh-ı Medâris-i İslamiyye adlı bilim yuvasında her üçü de hocalık yapmışlardır.”

Medrese kısa zamanda etkisini gösterdi ve Osmanlı Devleti'nde medreselerin ıslah edilmesi projesine örnek oldu. Islah-ı Medaris Medresesi'nin programı, 1914 yılında devlet tarafından kurulan “Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliye Medreseleri”nde geliştirilerek uygulandı. Islah-ı Medaris, siyasi nedenlerle 1917 yılında resmen kapatıldı.

Memiş Efendi'nin “halife-i mutlakası” olarak irşat ve tedris görevini yürüten Bahaeddin Efendi, İslamî ölçülere son derece riayet eden bir tasavvuf anlayışına sahipti. Babası gibi şariat ve tarikatın aynı şey olduğunu savunurdu.

Bahâeddîn Efendi, 14 Temmuz 1906'da Konya'da vefat etti ve Hacı Fettah Mezarlığı'na defnedildi. Halen burada dört sütun üzerinde ve dört yanı açık bir türbesi bulunmaktadır. Eşi, oğlu Rıfat Efendi, kardeşi Hasan Kudsî Efendi ve diğer aile fertlerinden bir kısmının kabirleri de buradadır.

2. Mustafa Asım Efendi (ö. 1906): Koca Müftü olarak da anılan Mustafa Asım, Hocaköy'de doğdu. Babası Memiş Efendi'nin medresesinde yetişti. Avdan Şeyhi Muhammed Zahuriddin Efendi'nin kardeşi Ayşe Hanımla evlendi. 1890-1906 yılları arasında Bozkır müftülüğü yaptı. 1906 yılında vefat etti.

3. Zeynelabidin Efendi: 18 yaşında Karacahisar'da vefat etti. Kabri Karacahisar'dadır.

4. Ubeydullah Efendi (ö. 1881): Hocaköy'de doğdu. Babası Memiş Efendi'den ilim tahsil etti. 1881 yılında Hocaköy'ünde vefat etti.

Kabri Bozkır Üçpınar (Hocaköy) Kurşunlu Camisi avlusundadır.

5. Halid Efendi (ö. 1909): Hocaköy'de 1841 yılında doğdu. Babasının ve abisi Muhammed Bahaeddin Efendi'nin terbiyesi altında ilim tahsil etti. 1883 yılında Nakşî-Halidî Tarikatı'nı yaymak için Karaman'a göç etti. Ketane/Ketenci Medresesi'nde müderrislik ve zaviyesinde irşat görevlerinde bulundu. 24 Nisan 1909 yılında vefat etti. Kabri aynı medrese içerisinde yer almaktadır. Şeyh Halit Efendinin oğullarından Mehmed Kudsi Çakıllı, uzun yıllar Karaman Müftülüğü görevinde bulundu. 1962'de Karaman'da vefat etti.

6. Abdullah Sıddık Efendi (ö. 1921): Hocaköy'de 1851 yılında doğdu. Ağabeyi Mustafa Asım Efendiden ilim tahsil etti. Medresesinde uzun yıllar müderrislik yaptı. Hocaköy'de 1921 yılında vefat etti. Kabri Hocaköy kabristanındadır.

7. Hasan Kudsi Efendi (ö. 1921): Hasan Kudsî Efendi, Memiş Efendinin altıncı oğlu olarak Konya Bozkır ilçesi Hocaköy'de 1847 yılında doğdu. Babasının vefatından bir müddet sonra ağabeyi Muhammed Bahâuddin Efendi ile birlikte 1862 yılında Konya'ya hicret etti. Alanyalı Hattat Abdulğani Vehbi Efendiden hat sanatını öğrenen Hasan Kudsî Efendi, Paşa Dairesi ve devamı olan Islah-ı Medaris'te müderrislik yaptı, pek çok öğrenci yetiştirdi. Ayrıca Uzun yıllar Kapu Camii ve İplikçi Camiinde vaizlik yaparak halkın takdir ve sevgisini kazandı. Zahirî ve batınî ilimlerle mücehhez olan Hasan Kudsî, inzivaya dayalı bir hayatı tercih etti, siyasetle ilgilenmedi.

Ömrünün son 8-10 yılını ama olarak geçiren Hasan Kudsî Efendi, 6 Kasım 1921 yılında Konya'da vefat etti. Kabri Hacı Fettah mezarlığındadır.

MEMİŞ EFENDİ'NİN KIZ ÇOCUKLARI

Memiş Efendi'nin dört kız çocuğu dünyaya geldi.

1. Havva Hanım: Karacahisar'da doğdu. Babasının öğrencisi Mehmet Efendi ile evlenerek iki oğlu ve üç kızı dünyaya geldi.

2. Fatma Hanım (ö. 1863): Hocaköy'de doğdu. Bozkır Kadısı Abdullah Efendi ile evlendi. İki oğlu dünyaya geldi. Hocaköy'de 1863 yılında vefat ederek köy kabristanına defnedildi.

3. Ayşe Hanım: Memiş Efendi'nin halifelerinden Avdan şeyhi Muhammed Zahirüddin Efendi ile evlenen Ayşe hanımın üç oğlu, dört kızı dünyaya geldi. Avdan'da vefat ederek buraya defnedildi.

4. Hatice Kübra Hanım (ö. 1926): Hocaköylü Numan Şeyhin oğlu Mehmet Efendi ile evlendi. Bu evliliğinden üç oğlu dünyaya geldi. Hocaköy'de 1926 yılında vefat etti. Kabri Hocaköy kabristanındadır.

Memiş Efendi'nin çocukları ve torunlarından aynı ilmî geleneği devam ettiren çok değerli âlimler yetişerek Konya, Karaman, Bozkır ve İstanbul'da ilmî ve siyasî çalışmalarda bulundular.

MEMİŞ EFENDİ'NİN NAKŞİBENDÎ HALİFESİ OLUŞU

Memiş Efendi, Karacahisar'daki medresesinde eğitim faaliyetlerini sürdürürken Hâlidî Bağdâdî'nin halifelerinden Ödemişli Şeyh Hasan Kudsî tarafından ziyaret edildi.

Memiş Efendi ile Hasan Kudsî Efendi arasında Seydişehir ve Konya'da yaklaşık altı ay boyunca tekrarlanan görüşmeler sonunda Hasan Kudsî Efendi, Memiş Efendiye Nakşbendî tarikatının hilafet görevini verdi.

MEMİŞ EFENDİ'NİN HALİDİ BAĞDADÎ'Yİ ZİYARETİ

Memiş Efendi, Halidî Bağdâdî'yi görmek ve ondan istifade etmek amacıyla Ödemişli Hasan Kudsî'nin de yönlendirmesiyle Şam'a gitti. Şam yolculuğu esnasında Halidî Bağdâdî'nin ruhaniyetinden istifade etmek ve ona olan muhabbetini derinleştirmek amacıyla birçok kez murakabede bulundu.

Halidî Bağdâdî bir gün sabah evinin penceresinden bakıyormuş. Görenler meraklanmış ama edeplerinden bir şey de soramamış. Nihayet beklediği, ikindi vakti gelmiş. Memiş Efendi'nin geldiğini gören Halidî Bağdâdî, etrafındakilere onu göstererek;

-Bu Anadolu'nun aslanıdır, demiş.¹¹

Memiş Efendi, kırk gün Şam'da kaldı. Halidî Bağdâdî'nin yanında erbain çıkardı, sohbetlerinde bulundu, Halidî Bağdâdî'den istifade etti. Sonra Halidî Bağdâdî, Memiş Efendi'yi Kudüs'e gönderdi. Kudüs'e giderek orada da erbain çıkaran Memiş Efendi, "Kudsî" lakabını aldı.

Kudüs, Hz. Muhammed (s.a.v)'in Cenabı Hak ile görüşmek üzere miraca çıktığı, yükselme yeri olduğundan burada erbain çıkarmak manevi yönden ilerlemek için önemli kabul edilirdi. Bu sebeple Kudüs'te erbain çıkaranlara "Kudsî" sıfatı verilirdi. Memiş Efendi'nin hocalarından Ödemişli Hasan Kudsî'ye de Kudsi lakabı aynı sebepten

11 İlknur Candan, *Muhammed Kudsi Bozkırı Hazretlerinin Hayatı*, Basılmamış Lisans Tezi, 25.

verilmişti.

Memiş Efendi, Mekke'ye giderek hac vazifesini de ifa etti.

MEMİŞ EFENDİ'NİN ŞAM MENKİBELERİ

Halidi Bağdâdî, bir gün öğrencilerinden kap getirmelerini istedi. Herkesin kabına pekmez doldurarak geri verdi. Ertesi gün pekmezi geri getirmelerini emretti. Memiş Efendi dışında hiç kimse pekmezi getiremedi, çünkü herkes pekmezini yemişti. Halidi Bağdâdî, Memiş Efendiye;

-Sen niye yemedin? diye sordu. O da;

-Efendim ye demediniz ki, dedi. Bunun üzerine Halidi Bağdâdî;

-Bir dağlı geldi, ne varsa aldı götürdü, sözüyle Memiş Efendiye övdü.

Yine Memiş Efendi ile ilgili şöyle bir menkıbe daha anlatılır:

Halidî Bağdadî icazet verdiği halifelerine demiş ki:

-Artık geldiğiniz yerlere döneceksiniz. Lütfen yazılı adresinizi bana bırakınız.

Herkes adresini yazarak Halidi Bağdadi'ye sundu. Halidi Bağdadi, Memiş Efendi'nin adresini hayret ve hayranlıkla okudu. Memiş Efendi adresini şu şekilde yazmıştı:

"Kıtmîr-i bâb-ı Şâh-ı Nakşibend/Nakşibend dergâhının kapısının hizmetkârı."

Memiş Efendi, artık Halidi Bağdâdî'den Nakşî tarikatı icazeti alarak halifesi oldu. Halidi Bağdâdî, onun hakkında:

"Bir Türkoğlu geldi, karyemizi derin feyiz ile doldurdu gidiyor" diyerek onu Anadolu'nun irşadı için görevlendirdi.

Halidi Bağdâdî, Memiş Efendi'yi memleketi Konya Karacahisar'a gönderdi. Onu, ilim ve irfanı yaymak, halkı irşat etmekle vazifelendirdi.

MEMİŞ EFENDİ'NİN HİCRETİ

Memiş Efendi, Hadimî geleneğine dayanan eğitim anlayışını benimseyen bir müderris ve mürşitti. Hadimî geleneğinde medrese merkezli bir ilim ve tasavvuf anlayışı hakimdi. Memiş Efendi de medrese ve tekkeyi birlikte yürüttü.

Memiş Efendi, Şeriat ile Tarikatı birbirinden ayırmaz her ikisinin de bir olduğunu kabul ederdi. Memiş Efendi, şer'î ölçülere son derece riayet eden bir tasavvuf anlayışını benimser. Şeriatı kabuk, hakikat yani tasavvufu öz sayan anlayışa şiddetle karşı çıkardı. Şeriat ile hakikatin aynı şeyler olduğunu şu ifadesiyle açıklardı.

"Bir kişinin Şeriat'ta ne kadar eksiği varsa Tarikat'ta da o kadar eksiği vardır."

İslam'ın emir ve yasaklarından taviz vermeyen Memiş Efendinin bu hassasiyetinden rahatsız olanlar Karacahisar'da kendisine suikast girişiminde bulundular. Manevi bir el yardımıyla suikasttan kurtulan Muhammed Kudsi, Karacahisar'dan Hocaköy'e hicret etmek zorunda kaldı.

Memiş Efendi, Hocaköy'de kurduğu medresesinde on yedi yıl hizmet etti, pek çok talebe yetiştirdi. Hocaköy'ü adeta bir ilim ve irfan yurduna çevirdi. Daha sonra çalışmalarını çekemeyen bazı kişiler tarafından maruz kaldığı sıkıntılar sebebiyle Seydişehir'e hicret etti. Seydişehir'de halifesi Abdullah Efendinin yanında beş ay kaldıktan sonra Seydişehir'in Çavuş kasabasına hicret etti.

MEMİŞ EFENDİ'NİN VEFATI VE TÜRBESİ

Çavuş'ta Memiş Efendinin kardeşi İsa Efendi, ailesiyle birlikte ikamet etmekteydi. Memiş Efendi Çavuş'a yerleşip burada kurduğu medrese ile talebe yetiştirmeye başladı. Civar köylerden gelen talebesini, kurduğu kütüphanesiyle de en güzel şekilde yetiştirme çabasını gösterdi.

Hocaköy halkı bir müddet sonra Memiş Efendi'nin köylerinden hicret etmesine çok üzüldüler. Memiş Efendi'ye yönelik yaptıkları hatalarından pişman oldular. Hocaköy'den kalabalık bir heyet Çavuş'a giderek Memiş Efendi'den özür diledi ve Hocaköy'e dönmesi için ısrar ettiler. Fakat Çavuş halkı Memiş Efendi'ye sahip çıktı ve geri dönmesini istemedi. Bu sebeple iki gurup arasında anlaşmazlık çıktı. Memiş Efendi, tarafları yatıştırmaya çalıştı.

Memiş Efendi, ertesi gün yani 28 Ekim 1852/14 Muharrem 1269 Perşembe günü 71 yaşında iken Çavuş kasabasında vefat etti.

Halifelerinden Hacı Abdullah Efendi, Memiş Efendi'yi yıkayıp kefenledi; Hocaköy'den gelen kişilerin de hazır bulunduğu bir cemaatle cenaze namazını kıldırdı. Na'sı, Çavuş'taki medresesinin

yanına defnedildi. Memiş Efendi vefat ettiğinde geride sadece bir post, bir hasır, bir çarık ve bir asadan başka bir şey bırakmamıştı.

Memiş Efendi'nin türbesi, 1866 yılında Çavuş'ta halifesi Seydişehirli Abdullah Efendi öncülüğünde yapıldı. Sultan II. Abdülhamit'in annesi Valide Sultanın Kethüdası Hacı Said Bey tarafından 1896 yılında türbenin önüne bir de şadırvan yaptırıldı.

MEMİŞ EFENDİ'NİN TASAVVUF SİLSİLESİNİN DEVAMI

Memiş Efendi'nin Nakşibendî tarikatı Halidiye kolu silsilesi, Hz. Peygamber (s.a.s.)'e kadar teselsülen ulaşmaktadır. Memiş Efendi'nin yer aldığı tasavvufi silsile, tarikatının ders tarifi, günlük ezkar ve duaları, kitaplar vasıtasıyla günümüze kadar ulaştı. Bunlardan biri Memiş Efendi'nin oğlu ve halifesi Bahaeddin Efendi'nin *"İkazu'n-Naimîn"* adlı kitabıdır.

Memiş Efendi'nin bir diğer silsilesi de yazarı belli olmayan *"Silsile-i Şerîfe ve Hatm-i Hâcegân ve Du'a ve Tertib-i Şuğul"* adlı risalede kayıtlıdır. Memiş Efendinin tasavvufi silsilesi yani Hz. Peygamber (s.a.s.)'e kadar hoca zinciri bu iki kaynakta mevcuttur. İlmi silsilesi ise icazetnamelerde yer almaktadır.

Memiş Efendi, oğulları ve elli civarındaki halifesiyle İstanbul, Konya, Karaman, Bozkır, Seydişehir, Manisa, Kayseri, Tarsus, Alanya, Trabzon başta olmak üzere Anadolu'nun değişik yerlerinde medreseler açılmasına neden oldu. Bu medreselerde akli ve nakli ilimlerle tasavvufun yayılmasına öncülük etti.

Memiş Efendinin yolunu devam ettiren önemli halifeleri arasında oğlu Muhammed Bahaeddin Efendi (Konya), Kadınhanılı Toppaşzade Ahmed Kudsi Efendi (Konya), Hacı Abdullah Efendi (Seydişehir), Feyzullah Efendi (İstanbul) yer almaktadır.

Memiş Efendi'nin tarikatı Konya'da oğlu Bahattin Efendiden sonra Zeynel Abidin, Ali Rıza Kudsi ve Muhammet Cıgıl tarafından devam ettirildi. Ayrıca Konya'da Bahaeddin Efendi ile birlikte Memiş Efendi silsilesi Kadınhanılı Ahmet Kudsi, Saraçzade Ahmet Efendi, Alibeyhöyüğü'nde vefat eden Şeyh Ahmed Efendi vasıtasıyla da devam ettirildi.

Konya'da Memiş Efendi silsilesinden geldiğini belirten bazı çalışmalar ise bu saydığımız dört kanalın herhangi biri vasıtasıyla değil, Isparta-Burdur kolu üzerinden gelen Nakşî-Kadirî usulü üzere

devam etmektedir.

Memiş Efendi'nin tarikatı İstanbul'da Feyzullah Efendi vasıtasıyla da devam ettirildi. Feyzullah Efendi'nin yetiştirdiği on kadar halifelerinden Hasan Visâlî (ö. 1902), tarikat çalışmalarını devam ettirdi. Kendisinden sonra da sırasıyla Edirneli Nurettin Efendi, Ankaralı Küçük Hüseyin Efendi (ö. 1930), Beyazıt Cami vaizlerinden Doğulu Mahmud Efendi, Mahmud Efendi'nin damadı Camcı Hulusi (Gökten) Efendi ve 2000'li yıllarda vefat eden Camcı Cahit Gözkan Efendi, Memiş Efendi'nin İstanbul kolu çalışmalarını sürdürdü.

Kayıtlarda Feyzullah Efendi'nin tarikatının Küçük Hüseyin Efendi ile tamamlandığı belirtilse de elde ettiğimiz şifahi bilgilerde tarikatın Küçük Hüseyin Efendinin üç halifesi vasıtasıyla devam ettiği şeklindedir. Küçük Hüseyin Efendi'nin Mahmud Efendi dışında diğer iki halifesi de İstanbul Valide Sultan Cami hatibi Kudsî Efendi ile Tevfik Efendi'dir. Tevfik Efendi de hilafeti, hafız uncu Kemal Efendi'ye devretmiş, İstanbul Sultan Hamam'daki Hacı Küçük Cami, Nakşî tekkesi konumunda çalışmalarını sürdürmüştür.

Memiş Efendi tarikatının Manisa uzantısı halen devam etmektedir. Ziyaret esnasında tevafuken Çavuş'ta gördüğümüz merhum Ahmet Müştak Efendi, Memiş Efendinin tarikatını Manisa'da sürdüren kişi olduğunu beraberindeki müritlerinden öğrenmiştik.

Memiş Efendi'nin tasavvufi silsilesi Azerbaycan'da iki icazetli şahıs tarafından halen devam ettirilmektedir. Bu silsile şu şekildedir;

Memiş Efendi, Hasan Feyzi, Ahmed Kudsî, İstanbul'da metfun Abdullah Ma'ruf, Azerî Muhammed Said Sadullah, İstanbul'da metfun oğlu Ahmed Hamdi Rükeli, Dağıstan'da metfun Hacı Yusuf Kurihî, 1987 yılında Derbent'te vefat eden Abdullah bin Abdurrahim Kurihî, 2012 yılında vefat eden Şeyh Siracuddin Kurihî ve bu zatın icazet verdiği iki kişi. Bu iki kişi Azerbaycan'ın Kuba şehrinde bulunan Efendiyev Elnur Elmaroğlu ile Dağıstan'da bulunan Isamuddin Derbendî'dir.

MEMİŞ EFENDİ'NİN İLMİ DÜZEYİ, AHLAKI, SONRAKİ DÖNEME TESİRİ

Nakşî-Halidî halifelerinden olan Memiş Efendi, mürşit vasfı yanında Hocaköy gibi bir beldede astronomi dersi verecek kadar aklî ilimlerde de ilerlemiş bir alimdi.

Memiş Efendi Karacahisar, Hocaköy ve Çavuş'ta açtığı medrese

ve bünyesinde kurduğu kütüphane vasıtasıyla yetiştirdiği yüzlerce talebeyi ilim dünyasına kazandırdı. Memiş Efendi, vazife yaptığı yerleri ilim, ahlak ve irşat yuvası haline getirdi.

Memiş Efendi kendisi gibi çocuklarını da dönemin imkanları ölçüsünde yetiştirdi, ilim ve irfanın yayılmasında vakfetti. Bu gayretleri sonuç verdi ve soyundan yirmiye yakın alim çıktı.

Memiş Efendi ve çocukları Konya'ya ve çevresine çok değerli insanlar kazandırdılar. Özellikle oğullarından Bahaeddin, Halid, Mustafa Asım, Hasan Kudsi ve torunlarından da Zeynelabidin, Ahmed Ziya ve Rıfat Efendiler, kurdukları medreselerde talebe yetiştirerek Konya'nın ilim ve kültür hayatında olumlu izler bıraktılar. Merhum Hacıveyiszade Mustafa Sabri Kurucu, Fahreddin Kulu ve Abdullah Tanrıkulu gibi toplumun kanaat ve ilim önderi hoca efendiler bunlardan sadece birkaç tanesidir.

Memiş Efendi zamanının cebabiresine, zorbalarına karşı daima hakkı savundu ve bu yüzden de birçok eziyetlere maruz kaldı. Memiş Efendi'nin oğullarından Hasan Kudsi Efendi'nin damadı, müderris Abdullah Tanrıkulu Efendi, bu konuda Memiş Efendi hakkında şu cümleyi sarf etmişti:

“Haksızlığa karşı dürüstlük bayrağını devamlı olarak kaldıran, bu yüzden de sürekli yer değiştiren ve Peygamberimizin hicret sünnetini yaşayan bir büyük âlimdir.”

Memiş Efendi, buğday tenli, orta boylu, heybetli bir görünüşe sahipti. Gayet vakur ve sekinet sahibiydi. Kahkaha ile gülmez, ara sıra tebessüm ederdi. Çok sıcak kanlı idi. Kendisi ile sohbet eden kimse asla ayrılmak istemezdi. Dilleri çok tatlı, yüzleri gayet sevimli idi.

Hiçbir zaman fuzûli konuşmaz, daima hayırla nasihat ederdi. Sözlerini işiten kimseye asla usanma hali gelmezdi. Yoksullara, gariblere, yetimlere çok merhamet eder, cömert davrananırdı. Nafakasını kendi üzerine aldığı 20 kişiyi aşkın bir topluluğa bakardı.

Hayatın sadece Allah rızasını elde etmeye yönelik geçirilmesini tavsiye eder, “Cesetini çürütenden er olmaz” vurgusunu yapardı. Rızık endişesi taşıyana hayret eder, rızık için üzüldüğü ızdırap çeken kimsenin insan defteri dışında olduğunu söylerdi.

Memiş Efendi'nin güzel ahlakını gösteren pek çok menkıbeleri de bulunmaktadır.

Memiş Efendi'nin en büyük etkisi ilmi ve ahlaki yönden donanımlı kıldığı talebe ve halifeleriyle toplumun, eğitimin ve siyasetin ıslahında görülmektedir.¹²

SONUÇ

18. yüzyıldan itibaren Konya Vilâyetinde artarak görülen ilmi yükselişte, özellikle Nakşibendî ekolünün etkisi çok önemlidir. Konya'da açılan pek çok medresenin kurucusu ve vâkıfı Nakşibendî mensuplarındandır. 18. ve 19. yüzyılda Hadimi ailesinden sonra Memiş Efendi ve ahfadının, medreselerle birlikte din eğitim ve öğretiminin Konya ve civarında gelişmesinde önemli bir payı ve katkısı olmuştur.

Memiş Efendi de medrese-tekke münasebetini temsil eden önemli bir şahsiyettir. Aynı geleneği çocukları ve torunları da devam ettirerek ülkemizde önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Memiş Efendi, ahfadı ve talebeleri özellikle Konya ve çevresinde geniş etki bırakmış önderlerdendir. Memiş Efendi ve neslinden 20 kadar âlim çıkması, sülalenin en çok şeyh ve alim yetiştiren bir aile olarak bilinmesine neden olmuştur.

Memiş Efendi ve çocuklarının yürüttüğü bu hareket, Ebu Said Muhammed Hadimî, Mevlâna Halidi Bağdâdî ve Ödemişli Hasan Kudsi'nin açtığı çığırda irtibatlı, tasavvufi-ilmi bir harekettir ve temellerini İslami ilimler üzerine bina etmiştir.

Vefatından sonra halifelerinden Seydişehirli Hacı Abdullah Efendi, Seydişehir bölgesindeki medrese ve tekkeyi aynı usulde idare etmiştir.

Memiş Efendi'nin büyük oğlu Muhammed Bahauddin Efendi, Konya'da Paşa Dairesi Medresesinde 44 yıl müderrislik yapmış, tekkenin postnişini olmuş ve Islahı Medarisin kurulmasında fikir öncülüğü yapmıştır. Fahri Efendi, Ahmed Ziya Efendi, Zeynel Abidin Efendi, Rıfat Efendi, Hacıveyiszade Mustafa Efendi gibi nice ilim ve ahlak erlerinin yetişmesinde katkısı olmuştur.

¹² Memiş Efendi hakkında geniş bilgi için şu çalışmalardan da istifade edilir: İsmail Bilgili, Ahmet Çelik, Muhammed Kudsi el-Bozkurî (Memiş Efendi), Konya 2013; İsmail Bilgili, Müderris Hasan Kudsi Efendi ve İcazetleri, Konya 2012; İsmail Bilgili, "Son Dönem Osmanlı İslam Hukukçularından Şeyhzade Ahmed Ziya Efendi'nin Hasan Kudsi Efendiden Aldığı ilmi İcazet", İTOBIAD I, Karabük 2012, 21-75; Ali Osman Koçkuzu, Çanakkale Cephesinde Bir Müderris Abdullah Fevzi Efendi, İstanbul: İz yayıncılık, 2. Baskı, 2011; Ali Osman Koçkuzu, Bir Müderrisin Sürgün Yılları Abdullah Fevzi Efendi, İstanbul 2010; Ali Osman Koçkuzu, Haydin Basalım İzlere, Konya 2008; Ali Osman Koçkuzu, Paşadairesi Fahrettin Kulu ve Hacı Veyiszade Mustafa Kurucu Hoca Efendilerin Hayatı, Konya 2004; Sekine Hanım, Müşâhedât ve Havâtır-ı İlmiye, El Yazma Hatıra Defteri (Emel Hidayetoğlu Koleksiyonu); Mehmet Ali Uz, Konya Âlimleri ve Velileri, Konya 2004.

Memiş Efendi'nin nesli, aklî ve naklî ilimleri, medrese ve tasavvuf ile birlikte yürütmüşlerdir. Medrese, gazete, matbaa, vakıf, siyaset gibi vasıtalarla toplumun kültür, sanat, siyaset hayatında olumlu izler bırakmışlardır. Meşriki İrfan, İntibah, Hak Yolu gibi gazete ve dergiler bu vasıtaların bir örneğidir. Ayrıca Memiş Efendi'nin torunları siyasetle de ilgilenmiş ve Zeynelabidin Efendi önce İttihat Terakki sonra da Hürriyet ve İtilaf Fırkasından Konya milletvekili olarak iki dönem mecliste görev yapmıştır.

Konya ve İç Anadolu başta olmak üzere çoğunluğu müderris, kırkı aşkın halife yetiştiren Memiş Efendi'nin etkileri Anadolu'nun dört bir yanına kök salarak hızlıca yayılmış, hatta Anadolu toprakları dışına kadar ulaşmıştır.

Memiş Efendi, ilim ve irfan sahasında kurduğu müesseseler ve yetiştirdiği nice talebe ile etkisini günümüzde halen hissettiren örnek bir kişiliktir.

Netice itibariyle;

Memiş Efendi'nin en büyük etkisi ilmi ve ahlaki yönden donanımlı yetiştirdiği talebe ve halifeleriyle;

1. Toplumun ıslah edilmesinde,
2. Eğitim kurumları ve müfredatının ıslah edilmesinde,
3. Siyaset ve yönetimin ıslah edilmesinde görülmektedir.